

Збереження архітектурних креслень костелу у Фельштині

ДЗЕНДЗЕЛЮК Л. С., ЛЬОДА Л. М.

Львів, Україна

Анотація

У статті наведено відомості щодо архітектурної будівлі парафіяльного костелу у Фельштині (село Скелівка Старосамбірського району Львівської області). Автори описують заходи із збереження (реставрації) архітектурних креслень костелу та окреслюють специфіку кальки, як матеріальної основи цих документів.

Ключові слова: *Фельштин, Скелівка, костел св. Мартина, архітектурні креслення, реставрація кальки.*

Abstract

The article deals with the information about architectural building of the parochial church in Felshtyn (village Skelivka, Starosambirsky region, Lviv oblast). The authors describe measures to save (restore) church architectural drawings and distinguish specific of tracing paper as material basis of these documents.

Keywords: *Felshtyn, Skelivka, St. Martin's Church, architectural drawings, tracing paper restoration.*

Поселення Фельштин (нині село Скелівка Старосамбірського району Львівської області) було засноване у XIII столітті і пов'язане із родом Гербуртів. Фельштин, як і більшість старовинних поселень у Галичині, був містечком, добре укріпленим фортифікаційним комплексом. Його складали, збережені до цього часу, костел святого Мартина і потужна оборонна башта.

Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства

2013

Костел збудований у 1560 р. завдяки фундатору єпископу Валентину Гербурту. На його олійному портреті, як пише краєзнавець Ігор Лазарик у книзі "Добромільський край" [2], видно костел із баштою, званою "Сторожня Гербуртів". У костелі знаходилась ренесансна гробниця єпископа, виконана в 1572 р., а також могила Івана Гербурта – сяноцького каштеляна [1].

Храм пережив пожежі 1788 і 1808 рр. Після другої пожежі святиню відбудовували, а в 1876 і 1904 рр. храм реставрували. Остання реставрація під керівництвом італійського архітектора Фредеріка Паппе і реставратора-консерватора Казимири Мокловської на кошти, виділені польським сеймом, була дуже ґрунтовною. Костел набув нео-готичного вигляду. Під час Першої світової війни комплекс знову було пошкоджено, зокрема знищена домінуюча над околицями "Сторожня Гербуртів" та вежа на костелі. Для його відбудови до Фельштина у 1915 р. прибули крайовий консерватор Г. Шидловський і архітектор К. Вишинський. Нова і остання реконструкція костелу відбувалася під час війни, у 1915-1916 рр. У відновленні святині брали участь художник В. Зажицький та різьбяр по каменю А. Сидір [1].

Припускаємо, що саме для цієї акції і були створені нові архітектурні креслення цього костелу. Це чотири аркуші формату наближеного до А2, які відображають одну і ту ж споруду в різних проєкціях. Вони зберігаються в Інституті досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, а цьогогоріч підлягали реставрації у відділі наукової реставрації та консервації рідкісних видань.

Важливим фактом є те, що дані документи виконані на кальці – прозорому папері. Ще здавна в архітектурних майстернях, а пізніше у проектно-конструкторських бюро було прийнято використовувати кальку для проєктування адміністративних споруд, пам'ятників, громадських будівель,

промислових підприємств. Ця традиція дійшла й утримувалась аж до комп'ютерної ери. Сьогодні сучасні інтелектуальні надбання зберігаються на інших носіях, наприклад, електронних, проте, незважаючи на запевнення виробників їх довговічність, стабільність у часі досі достеменно не визначена.

Папір залишається найбільш тривалим із знаних носіїв запису інформації, а прозорість кальки дозволяла легко створювати копії. Щільність і гладкість кальки забезпечували легке нанесення і добре утримування туші. Зрозуміло, що міцність цього паперу, як і стійкість до механічних пошкоджень, пропорційна до його товщини. Однак основним важелем у питанні збереженості, стійкості до природної деструкції є анатомічно-морфологічна структура волокон і спосіб виготовлення кальки, варто згадати й витривалість атраментів.

Завдяки мікроскопічним спостереженням особливостей сировини, з якої складається волокниста маса встановлено, що для виготовлення кальок використовували різні волокна. Зокрема це цілий ряд рослинних волокон, як вітчизняних (льон, бавовна, конопля, солома зернових культур, очерет), так і з рослин, поширених на Далекому Сході (козо, гампі, мітсумата, дапхне, рамі, джут, еспарто, маніла). Окремі групи складають волокна дерев (ялини, сосни, смереки, тополі, осики, бука, берези, евкаліпта тощо), а також тваринні (шовкові, шерстяні), мінеральні і синтетичні. При розпізнаванні волокон звертають увагу на їх розміри, форму, тип і розташування порожнин на поверхні, вид перфорації та відмінності, які виникають при забарвленні препаратів спеціальними реагентами [5].

Щодо способу виготовлення кальок, то розрізняють класичну кальку, папір з подрібненого волокна, олійний (імпрегнований), копіювальний, воскований папір, імітацію пергаменту, пергаментний папір (пергамент рослинний), ерзац-пергамент, пергамін (pergamín). Вони відрізняються за способом виготовлення пульпи: завдяки вибору матеріалу, ступеню

роздрібнення й обробки волокон, використання проклеюк, добавок і способів глянцювання [3, 4, 6].

Для вибору правильного ходу реставрації документів необхідне передбачення можливих фізико-хімічних змін при тих чи інших операціях. Тому перш за все потрібні відповідні знання, а також і дослідження. Визначення виду волокон є одним з ґрунтовних досліджень, які служать для вивчення технологічної сторони реставраційного об'єкту. Однак ідентифікація різних типів прозорих паперів дуже складна, оскільки методи їх виготовлення часто комбінувалися. Іноді доводиться задовільнятись візуальними характеристиками і експериментальними дослідженнями окремих (нових) зразків. Саме такий метод був застосований нами при реставрації вище згаданих архітектурних креслень.

Основними пошкодженнями розглядуваних реставраційних об'єктів були крихкість, ламкість, зниження пластичності, розриви і втрати. Два документи по периметру були міцно приклеєні до картону. Саме цей факт призвів до активного руйнування пам'яток, позаяк калька – матеріал дуже чутливий до перепаду волого-температурного режиму і піддатливий до скручування. Унаслідок викликаних деформацій і глухого фіксування креслень відбулися суттєві розриви матеріальної основи. В процесі природного старіння калька набула поглиблення охристого забарвлення і деструктувала. Тому основними завданнями, що постали перед реставраторами, стали відновлення фізичних властивостей, з'єднання розривів, заповнення втрат і надання документам цілісного експозиційного вигляду та механічної міцності.

Завдяки низці експериментів, що включали дослідження впливу на кальку водного середовища, температури, клеїв різної природи, способів дублювання, вирівнювання, пресування було вибрано найефективніші способи реставрації подібних об'єктів. Такими виявились використання фільмопласту як для з'єднання

розривів, так і для дублювання. Прикріплення здійснюється насухо при невеликій температурі за допомогою каутера. Така методика доцільна навіть для маніпуляцій з творами, що містять текучі атраменти. Вирівнювання площини досягається завдяки віддаленому легкому зволоженню кальки і витримувannya її між аркушами фільтрувального паперу до повної консолідації. Бажане й монтування відреставрованих документів у паспарту. При цьому слід застосовувати систему прикріплення “на лапках” з фільмопласту, що сприяє утримувannya площини і запобігає розриву кальки при деформації.

Важливий досягнутий нами досвід поповнення реставраторського арсеналу матеріалів для заповнення втрат. У лабораторних умовах виготовлено нову кальку, шляхом імпрегнації гарячої олії у папір, вибраний за товщиною, наближеною до товщини автентичної кальки. Папір, оброблений таким чином, отримує прозорість і охристе забарвлення. Для закріплення жиру в папері використано розчин паралоїду в ацетоні. Це унеможливує віддачу олії при тривалому збереженні такої кальки.

Таким чином, проведення ряду дослідних випробувань, дозволило ефективно вирішити питання збереження архітектурних креслень виконаних на кальці, яка на сьогодні викликає осторогу у реставраторів завдяки високій чутливості і вважається складним реставраційним матеріалом.

Список використаних джерел:

1. Замки та храми України. Скелівка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.castles.com.ua/skeliwka.html>.
2. Лазарик І. Добромильський край / Ігор Лазарик. – Коломия, 1999. – 353 с.
3. Педченко В. О. Консервація й реставрація пам’яток архітектурної графіки / В. О. Педченко, М. О. Борисенко // Дослідження, консервація та реставрація музейних пам’яток: досягнення, тенденції розвитку : наук. доп. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф.,

- Київ, 27-31 травня 2013 р. / Національний науково-дослідний реставраційний центр України. – К., 2013. – С. 267–274.
4. Хомбургер Х. Реставрация архитектурных чертежей на кальке. / Х. Хомбургер, Б. Корбел [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://art-con.ru.u7984.argon.vps-private.net/node/1332>.
 5. Rams D. Włókna papiernicze – historia I identyfikacja / Donata Rams, Danuta Jarmańska // Notes Konserwatorski. – Warszawa : Biblioteka Narodowa, 1999. – № 2: W obliczu katastrofy. – S. 147–178.
 6. Yates S. A. The conservation of nineteenth-century tracing paper / Sally Ann Yates // Paper Conservator. – 1984. – Vol. 8, Issue 1. – P. 20–39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandfonline.com/toc/rcon19/8/1#.UcQxH9jp3Fw>.